

Cultura popular i modernitat

Felip Munar, doctor en Filologia Catalana

“M’exalta el nou i m’enamora el vell”, deia el nostre poeta Foix, enlluernat per la força de la tradició i meravellat, alhora, per la potència creativa de tot el que era una novetat i que trastocava i transformava tots els racons de la nostra societat del primer terç del segle XX, publicat en un llibre *Sol i de dol*, amb uns sonets de forma perfectament clàssica, però amb un contingut que adés es remetia al pensament medieval, adés a l’experiència més actual i més avançada. I això, amigues i amics, és el que em va venir al cap, la primera instantània que va sobtar-me, quan vaig sentir el tema d’aquestes Jornades: Manacor, tradició i modernitat.

Us he de confessar, tanmateix, però, que jo no som historiador, en el sentit acadèmic estricte; això no obstant, m’agraden les històries, i molt. Històries orals o escrites, històries de persones i de personatges que mai no anomenarem, però que si hem tingut la sort de sentir mai no les oblidarem, per molt que llegim o per molt que escoltem. Copsar el valor de la paraula tot conformant vivències i experiències de vida, veure-la reflectida en les cares d’un políedre, interpretar-la en l’espai i en el temps, confrontar-la amb les representacions escrites que ens han pervingut, salvar aquesta paraula d’un oblit assegurat; vet aquí, també, la grandesa i la petitesa de l’oralitat: la complexitat de la interpretació i de les possibilitats que ofereix la paraula viva i, paradoxalment, l’exigu cabal de què podem i feim ús a l’hora d’interpretar l’esdevenir.¹

El fet nacional, el fenomen del sentit nacional no pot ser investigat adequadament sense tenir en compte i observar tot allò que envolta “la tradició”. Alerta, però: aquesta tradició de la qual parlo fa referència a la història que arriba a formar la base del coneixement o ideologia de la nació, estat o moviment, que no és, precisament, allò que ha estat preservat per la memòria popular, sinó allò que ha estat seleccionat, escrit, reelaborat, popularitzat i institucionalitzat per aquells la funció dels quals és fer-ho així.² Molts d’estudiosos del folklore nostrat han volgut separar durant molt de temps la cultura popular o tradicional de la cultura pròpia del poble, com si fossin móns

tancats i totalment diferents; fet aquest que els antropòlegs no han permès, sinó que ho han estudiat com un tot: el fet cultural, vist des de qualsevol registre, amara tot l'ésser i tot el grup. Jo crec que la visió d'aquells folkloristes té una explicació raonable: per una banda veien el món popular i tradicional net i autèntic, clar, sabien a què es referien quan esmentaven qualsevol de les seves actuacions; ara bé, no passava el mateix quan parlaven –i parlam- de cultura institucionalitzada, estandarditzada; quina és aquesta cultura?, la que ens pervé d'una dominació sota armes que abolí tots els nostres drets?, la cultura homogènia, la història, escrita per aquells que guanyaren la guerra? És clar que els antropòlegs no filen tan prim...

Unes Jornades d'Estudis Locals esdevenen l'espai adequat per a poder compaginar l'oralitat i l'escriptura, el passat i el present amb l'esdevenir, el record amb l'esperança de futur. I és per aquest motiu que trob ben escaient el lema que us ha mogut a engegar aquests treballs: tradició i modernitat. I això diu molt a favor de la gent que té la responsabilitat de la cultura de Manacor, tant a nivell institucional com particular o de grups i associacions, ja que complementen les primeres jornades, que foren “Cultura i Territori”, les segones “El segle XX a Manacor”, i les terceres, “Espai, fet urbà i societat a Manacor”.

La utilitat de la història

Molts dels qui som aquí, que ens dedicam professionalment o vocacional al conreu de la disciplina històrica, sovint ens posen la qüestió sobre quina és la utilitat de la Història. D'entrada em vénen moltes respostes, però una d'elles i que s'adiu de ple en aquestes Jornades, és la d'activar i reactivar la vida del poble, en tots els sentits: econòmica, cultural, social; de la història se'n pot treure molt de profit i és necessari que així sigui; pot esdevenir -a més a més, evidentment de cultivar la ment i l'esperit que mai és sobrant-, en una font de beneficis més materials.

He volgut introduir aquesta consideració en l'encapçalament d'aquestes Jornades, perquè no podem obviar que ens trobam davant un món i unes relacions basades en la rendibilitat econòmica, i l'estudi de la nostra història hi té, hi ha de tenir, el seu lloc. La Història, des que començà el seu conreu fa milers d'anys, a la sàvia Grècia clàssica i abans, ha tingut sempre una funció bàsica: la de ser un element de cohesió d'una comunitat, la de proporcionar a qualsevol poble, societat o nació uns elements amb què identificar-se... i amb què distingir-se dels altres. Quan la història pot servir per veure que no ets igual que els teus veïns, però aquests et volen imposar la seva visió de la història, és quan esdevé una eina perillosa per als seus interessos, i per això la nostra història ha estat sovint amagada, sinó malmenada o manipulada.³

El paper dels estudis locals

Els estudis locals han tengut, fins fa relativament poc temps, un sentit, en certa manera, pejoratiu. L'esforç dels historiadors locals i de les institucions ha fet que a hores d'ara, les jornades d'estudis locals esdevinguin un aparador del que és més immediat, més interessant, més apropiat a les vivències i experiències de la gent que no romania reflectida en la Història en lletres majúscules i, paradoxalment, era aquesta mateixa gent sobre la qual s'escrivia l'esdevenir. Ara comencen a acceptar-se treballs localitzats que donen resposta a problemes generals que, per la seva complexitat i la necessitat d'emprar un conjunt nombrós de fonts i documentació, tan sols poden realitzar-se a nivell local. O també perquè la interessant tasca que estan realitzant els historiadors de la historiografia ha posat de manifest dues coses: la important funció que varen tenir els erudits locals durant el període de formació de la disciplina de la Història, la qual cosa significa considerar positivament la seva dedicació a recuperar fonts i documents, o a fer petites recerques locals que més tard es poden convertir en fonts per a estudis més ambiciosos, entre d'altres qüestions; i la necessitat d'incorporar aquesta perspectiva a l'ortodòxia acadèmica actual per l'enriquiment que pot proporcionar al coneixement històric, sempre que els estudis es facin seguint una metodologia històrica normalitzada. Ara bé, amb independència de la reglamentació acadèmica, i del significat i utilitat que per la historiografia en general poden tenir aquest tipus d'estudis, pens que també cal considerar la important funció social que tenen vers la pròpia localitat, vers la comunitat social concreta que estudien, ja que permeten adquirir una consciència històrica més ben fonamentada.⁴ Jean Dausset, premi Nobel de Medicina l'any 1980, i un brillantíssim humanista, tot referint-se a les noves tecnologies, a la informació i estudi de què disposam, diu: “Depèn, com és natural, de l'ús que es faci d'aquests mitjans. Crec que podrien ajudar a minorar al manco el desconeixement de l'altre i els sentiments de superioritat col·lectiva que es troben a l'arrel de molts de conflictes. Som partidari, com Darwin, de l'extensió indefinida de la simpatia, desbordant a poc a poc les fronteres instituïdes de la tribu, la nació, el poble, fins arribar a reconèixer l'altre com a igual. Com va dir amb mestria Saint-Exupéry: ‘Si ets diferent a mi, germà, m'enriqueixes’. Vull advertir, no obstant això, que l'horitzó assimilatiu i fusional de la humanitat que contempl davant nostre té un aspecte preocupant: la igualtat del pensament que acab de senyalar, l'adopció d'una llengua única, els costums comuns... constituïria un empobriment sense precedents ja que la diferència és essencial perquè l'evolució persisteixi. És la confrontació de pensaments distints el que ha elevat progressivament el pensament humà; mitjançant la incorporació de visions distintes l'esperit de l'home s'ha eixamplat a poc a poc. També aquí la combinatòria és la clau de la vida a la Terra, tant en el pla físic com en l'intel·lectual”.⁵

Manacor: l'horitzó d'un canvi profund

Manacor, com tots els pobles de les nostres Illes, ha experimentat un canvi sobtat i profund que ha transformat la seva fesomia. I no em referesc només a la realitat externa, a un nou traçat de carrers, a noves edificacions o urbanitzacions, a canvis de façanes, etc., que també formen part del tarannà, de com coexisteixen i conviuen els manacorins i manacorines. Em referesc més a una pregunta que voldria que ens féssim tots plegats: ha canviat l'ànima de Manacor, el sentir, el batec d'aquell poble, independentment del creixement urbanístic? O creis que no podem deslligar una cosa de l'altra? Quins aspectes de la cultura, del patrimoni material i no material s'han mantingut?, i a quin preu? Què és allò que ens cal aixoplugar del desfici destructiu del present? Sempre he sentit a dir –i de moltes maneres diferents– que tots aquells pobles que oblidem la seva història estan condemnats a repetir-la, i també, que sense conèixer la història no se la pot menysprear, i molt manco estimar. Pensem com a col·lectiu, com a grup social, com a tribu en el sentit etnogràfic i antropològic: si ens dotassin d'uns dons sobrenaturals i ens diguessin quines deus circumstàncies hauríem de salvar d'aquest col·lectiu nostre davant una destrucció total, quines posaríeu, al marge de les necessitats vitals materials? Certament, deman a l'organització que faci avinent aquesta proposta a totes les persones interessades i llavors podríem fer una posada en comú per comprovar les poquíssimes coses que tenim en comú, o millor dit, com el valor de tot el patrimoni sempre és relatiu.

Tanmateix, he de confessar que la ciutat de Manacor ha tingut un estigma, un segell que l'ha consolidat com una ciutat diferent, en el sentit d'enriquir, ja que en la particularitat d'un col·lectiu és allà on es troba el fet més positiu de l'ésser humà, com a individu i com ésser social. He repassat al llarg d'aquests mesos les tres magnífiques publicacions de les respectives Jornades d'Estudis Locals; la veritat, esdevenen una lliçó de com es poden fer les coses ben fetes en cultura, ja que vessen dignitat i professionalitat per tots els costats. Paga la pena, també, tornar a mirar la magnífica col·lecció "Així és Manacor", amb *Els torrents de Manacor*, *Carrers de Manacor* o *Els regants de sa Vall de la Nou*, només per citar-ne alguns; el treball de recopilació de dades i la història de les possessions de Manacor, de Pedro Adrover Rosselló; o la immensa tirallonga d'estudis sobre diferents aspectes de Manacor fets per Rafel Ferrer i Massanet, que just conjuntar-los ja es podria escriure una història completa; o, evidentment, la *Història de Manacor* de Ramon Rosselló Vaquer; Joan Riera Bordoi i Dolors Domínguez Henares ens obsequiaren amb la magnífica aportació a la bibliografia manacorina en les darreres Jornades d'Estudis Locals de Manacor, que fan enveja a qualsevol ciutadà d'aquest país. Però també la premsa local ha estat sempre un esperó que ha inclòs referents històrics a la seva informació quotidiana, hi ha conformat un corpus que s'ha de tenir en compte a l'hora d'analitzar qualsevol circumstància ocorreguda en el terme.

Ecologia, economia i història

Perdonau aquesta exacerbació verbal, però no em sé estar de mans plegades davant tot el que veig desaparèixer i trontollar-se davant nostre. No em vull avesar –ni viciar–, a les modes imposades que ens fan viure carregats de prejudicis; i ja sabeu que la manca de coneixements i d'experiència –i una miqueta de paranoia– són a la base dels prejudicis. I com que la nostra feina és promoure el coneixement i la convivència, val la pena lluitar contra la ignorància. Però els conceptes són bastants clars, com el llenguatge; el que passa és que els referents conceptuals arriben a perdre el significat real i passen a representar realitats diferents. Amb el terme "ecologia" passa quelcom de semblant: vol dir, literalment, tractat, estudi o reflexió sobre "la casa" (*oikos*). Efectivament, la natura –tot el que existeix i es diferencia de l'home i la dona– és "la casa" de la humanitat. Per això en parlar d'Ecologia no podem restringir el seu significat. És Ecologia la llum, l'aigua, la terra, la vida vegetal i animal, els grans espais del planeta fins als seus últims llims i l'Univers sencer, però també la ciutat, el poble, els carrers, els llocs de convivència, el pis o l'apartament; i també el patrimoni cultural, artístic, històric de cadascú i de cada comunitat.⁶

Hem parlat, més amunt, d'economia, lligada a la història, a la funcionalitat de la història; i convindria lligar-ho als prejudicis. I en la història, en els estudis de l'esdevenir dels grups, n'hi ha molts. Per exemple aquesta història era considerada com uns fets esdevinguts en zones rurals, amb un estatus de minoria, associats a un tipus d'economia inferior, a un estatus polític subordinat, a religions i a un tipus de vida tradicionals, poc o gens utilitzats en l'ensenyament, associats –aquests esdeveniments– a activitats econòmiques passades de moda; i ens venien la Història associada a zones urbanes, amb un estatus de majoria, associada a un tipus d'economia superior, a la dominació política, a religions universals, a uns tipus de vida moderns, amb importants mitjans de comunicació i d'ensenyament formal i, sobretot, associada a activitats econòmiques noves i modernes. I per això resulta que estam davant unes formes culturals –les nostres– sense futur, d'un món rural, sense visió internacional, que no serveix més enllà de la localització immediata, poc o gens estructurada, etc. És la llavor de la minorització cultural, econòmica i social d'un poble, perfectament programada, la llavor del perjudici destructiu.

Cultura popular i tradicional i diversitat cultural

Un grup de persones que conviuen o coexisteixen en un espai determinat, amb uns valors i una manera particular de veure i d'interpretar la realitat, no és només el resultat de la història, expressat en un enfilall de trets característics, de fets diferencials, d'atributs distintius, estàtics al llarg del temps. Els grups –digau-li país, o nació–, com les persones, neixen i moren; i per això no es pot fonamentar el seu

dret a l'existència, exclusivament, en l'apel·lació constant a un passat real, però ja inexistent, sinó també, i sobretot, en la seva voluntat de ser nació, de continuar essent-ho.⁷ I això no és excloent, ni va adreçat en contra de cap persona ni de cap grup; això és, senzillament, fonamentar el futur d'aquest grup segons les arrels, la fesomia, la manera de ser que el comporta. El ventall de maneres de viure presents al món es diu **diversitat cultural**; també se'n diu **multiculturalitat**. La diversitat cultural és una de les grans riqueses de la humanitat: gràcies a ella gaudim de l'enorme diversitat de formes expressives artístiques, lingüístiques, estètiques, festives i gastronòmiques. Gràcies a ella disposam d'un repertori de conductes humanes extraordinàriament nombrosos, ric i variat. Pretendre unificar les maneres d'actuar és una manera de voler retallar la manera de pensar: unitat no vol dir unificació.

Diversitat és riquesa, no entrebancs, diversitat és obertura del món, no tancament; diversitat és conèixer altres formes i maneres de veure i sentir la realitat, no una visió homogeneïtzadora. Fixau-vos que quan empobrim el llenguatge, afavorim la uniformitat: molts conceptes definits per poques paraules; i és per això que tot el que ens envolta quedaria pobre, esquifit, poc saborós. La globalització juga també un paper molt fort en aquest posicionament; a vegades s'ha volgut interpretar aquest fenomen com si tot allò que era concret, local, específic, esdevenia com una rêmora del passat que calia eliminar. I d'aquesta manera, n'estic ben segur, aniríem directes cap a la nostra destrucció, perquè quan hàgim perdut el nom de les coses nostrades, també en perdrem el valor, i el sentit, i la utilitat. Per aquest motiu, el llenguatge esdevé una font de vida, de multiplicació, de riquesa ja no només pel llenguatge en ell mateix, sinó per tot el que simbòlicament representa. Si nosaltres no malavejam donar sentit a tot allò que ens conforma com a éssers humans, ubicats en un espai i en un temps determinats, fruit d'una manera de concebre les relacions i les emocions, determinades per l'espai; si no procuram mantenir aquest equilibri nosaltres mateixos, difícilment serem respectats per les altres persones d'altres contrades; però -i encara és més greu- difícilment serem respectats per la generació que vendrà després de nosaltres.

Aquest espai conceptual té un marc definit: el patrimoni, en sentit ampli, tant material com no material. Les Jornades d'Estudis Locals esdevenen, ja, una fita inexcusable a l'hora de dur a terme qualsevol interpretació de la història del nostre poble, entès en sentit ampli; esdevenen aquella baula que no era tinguda en compte, aquell esglaó que era interpretat de manera particular pel poder establert, tal i com hem remarcat suara.

Tenim clar que, avui, per a l'ésser humà no hi ha cap tipus de possibilitat extracultural. Lluís Duch diu que "la cultura –que sempre es tracta d'una cultura concreta- és la forma d'existència i de presència de l'ésser humà en el món. A través de la cultura, l'ésser humà pren possessió del món i el converteix en una llar".⁸

I per què l'aportació de la cultura tradicional ha de tenir el seu espai transversal en tota la resta de manifestacions que fan referència al patrimoni? Perquè, en un sentit ampli, la noció de cultura popular inclou el conjunt de mites, creences, sabers, institucions socials, tradicions, costums i formes de vida materials i espirituals, els comportaments, les expressions verbals, corporals i artístiques, els símbols i els valors, els ritus i les festes d'una col·lectivitat, d'una comunitat, d'un poble. Engloba tota la realitat existencial de les persones i dels sectors socials, no sols les arts i els oficis tradicionals, el folklore, el costumari o les creences. La concepció del món i de l'espai es fonamenta en un centre o nucli original del món propi i l'entorn que l'envolta, més que no en l'universalisme; en la identificació i la diversitat més que no en l'uniformisme i la tendència a l'homogeneïtat. La concepció del temps és circular, basada en el mite de l'etern retorn, perioditzat pels treballs, les festes i les commemoracions: el temps de la natura que neix, mor i reneix, més que no el de la història, successió crònica, lineal i irreplicable.⁹ I aquesta mateixa concepció és la que trobam en una altra definició força interessant de la cultura popular i tradicional: és un conjunt lligat de maneres de pensar, de sentir i d'actuar més o menys formalitzades que apreses i compartides per una pluralitat de persones, serveixen, d'una manera a la vegada objectiva i simbòlica per constituir aquestes persones en una col·lectivitat particular i distinta.¹⁰ Així, la cultura permet l'adaptació de la persona a l'entorn, al medi, a l'ambient on viu; la cultura popular i tradicional no és cap peça de museu que s'ha de guardar així com ha arribat per tradició sense el més mínim canvi. Molts estudiosos hi han volgut veure una concepció del món i de la vida, implícita en gran part de determinats estrats de la societat, determinats en el temps i en l'espai, en contraposició a les concepcions del món oficials.¹¹ La cultura popular i tradicional representa, però, el patrimoni distintiu i identificador d'una col·lectivitat, allò que fonamenta el sentiment de pertinença dels seus membres, una herència constituïda per elements materials i immaterials d'una gran diversitat. El folklorista Rosend Serra i Pagès, a finals del s. XIX, l'enumerava i classificava segons aquests tres apartats:

1. *Allò que el poble diu*, és a dir, les rondalles i llegendes, les dites i els refranys, els acudits i les endevinalles, les faules si moralitats, les rimes i cançons, les auques i els romanços, les formes dialectals i els argots...
2. *Allò que el poble fa*, és a dir, la vida quotidiana "del bressol a la tomba", els usos i costums, el capteniment i la polidesa, la vida familiar i social, la casa, les arts i els oficis, la cuina, els vestits, els estris, els jocs i les joguines, els personatges populars i la gent de carrer, les fires i els mercats, els balls i les danses, les representacions, les processons i els seguicis, les festes i commemoracions...
3. *Allò que el poble creu*, és a dir, els mites i les creences, els presagis i les supersticions, els conjurs, les endevinacions, els simbolismes, les oracions i els

exorcismes, els ritus i les formes de culte, la màgia, l'astrologia, la medicina, la botànica i la meteorologia populars...¹²

Tradicció significa transmissió d'una generació a una altra, del passat al futur, i sol remarcar el caràcter de fidelitat i continuïtat en relació a l'esdevenir col·lectiu. Tanmateix, convé superar qualsevol consideració essencialista de la tradició i descobrir-ne la dinàmica present i l'aposta de futur. Cap cultura no és estàtica ni immutable sinó que està sotmesa a processos d'evolució, de canvi, de fusió, de renovació, d'innovació i, fins i tot, d'invenció. Així ho exposa E. J. Hobsbawm: "Les nostres complexes relacions amb el passat inclouen tant la necessitat històrica de transformar-lo com el desig de mantenir, d'establir i, àdhuc, d'inventar una continuïtat".¹³

Podem considerar que, a més de la coordinada temporal o històrica de la tradició, n'hi ha una altra d'espacial o geogràfica, que es refereix al trànsit d'una cultura popular del país d'origen al d'arribada. I aquestes tradicions també expressen un sentit de continuïtat i de fidelitat als propis orígens, per damunt de la ruptura espacial que comporta la mudança. És per això que, fins fa uns anys, la cultura popular tradicional de les nostres illes es podia considerar com el procés social interactiu, continuat i sempre inacabat, d'una pluralitat de cultures populars d'orígens i tradicions diferents. La nostra vertebració cultural no es basa en continguts específics, sinó més aviat en una consciència compartida de formar part d'una mateixa comunitat. I he dit "fins fa uns anys" perquè no m'atrevesc a pronosticar com serà el producte del que estam vivint actualment, ja que ens trobam davant l'allau d'una multitud de persones, de grups socials i culturals diferents i diversos, que duen el seu bagatge cultural i tradicional, més gran i intens i, alhora més divergent i contradictori que mai no havíem vist ni viscut, sense que hi hagi un treball de fons que cohesioni o impregni d'un sentiment transversal de pertinença a un determinat grup, que hauria d'ésser, evidentment, el grup que els ha rebut; però això només és possible quan hi ha uns determinats requisits que a les nostres illes, ara per ara, no hi són. I això no sabem cap a on ens pot conduir.

Una anècdota paradigmàtica

I parlant d'allà on venim, i de com ens veuen des de fora. Sempre m'han encativat els llibres de viatges; esdevenen una finestra oberta a la imatge i l'opinió d'altres persones. I al llarg del segle XIX molts de viatgers d'arreu d'Europa ens visitaren i varen escriure la seva experiència. Un d'ells, l'alemany H. A. Pagenstecher, va deixar escrit *La isla de Mallorca. Reseña de un viaje*, l'any 1867. I és clar, molts d'ells queden astorats davant costums i maneres d'actuar dels mallorquins, que definien el món en dues parts: Mallorca i fora de Mallorca; o la dita aquella que ens ha pervingut fins fa ben poc: "Que hi ha res fora de Mallorca?". Doncs bé, referint-se al seu pas per Manacor, l'il·lustre viatger no ens deixa gaire ben parats, que diguem. Després d'una

descripció del poble –"Contiene esta población más de diez mil habitantes. Casi todo su territorio pertenece a grandes propietarios, y es el granero de la isla"–, ens parla de com va veure la casa on s'hostatjava amb el seu acompanyant que era "un joven fino que nos llevó a casa de una tía suya muy acomodada". Descriu la casa i "la amable dueña de la casa, empleó toda la galantería española para manifestar la satisfacción que le cabía por recibir en su casa al señor de su sobrino". Descriu també les bodegues situades al soterrani de la gran casa, que segons el visitant "no podían causar admiración a los que como nosotros habemos visto tantas veces los muy reputados de Heidelberg. Sacaron algunas muestras de los mejores vinos y los probamos encontrándolos todos igualmente malos. Todos estaban avinagrados, y su olor se parecía enteramente al del vinagre. Nuestra patrona con pocos cumplimientos, no tuvo a bien obsequiarnos con un aposento bonito y limpio destinado a su uso particular, y nos llevó a un pobre y mal especie de comedor que daba al patio, y al que se subía por una escalera estrecha y empinada. Como única carne nos presentó una gallina vieja y dura que aun estaba viva. Naturalmente despreciamos semejante alimento y nos sirvieron huevos aderezados de tres diferentes modos, y los tres a cual peor. Unos pasados por agua medio tostados, cuyo contenido se escapaba de la cáscara ya rota; otros en tortilla que no podían comerse pues apestaban por causa de sus muchos ajos, y otros estrellados que estaban medio carbonizados. Todo servido con los peores modales posibles por una muchacha de enmarañada cabellera. Estábamos en una verdadera taberna, sùcia, falta de recursos [...]". Però fixau-vos que aquesta descripció, per a nosaltres, per als mallorquins no ens fa més que demostrar el nostre caràcter i tarannà: bondadós, que oferim tot allò que tenim al qui ve, el millor que tenim, dins tota la senzillesa –i pobresa– que havíem de malavejar superar en aquella època. Aquesta descripció d'una casa pairal de Manacor i de la madona ens fa conèixer-nos, i ens demostra com és de difícil entendre els costums d'un lloc i d'un col·lectiu quan només s'hi fa una passada i amb els ulls i el pensament posat en un altre lloc i en gent diferent. I això és el que té de gran la cultura popular i tradicional enfront a la cultura estandarditzada: cal viure-la, endinsar-s'hi totalment per entendre el món que l'encobeix. És una cultura participativa, multitudinària, però no massificada, on els protagonistes i els actants són tots; no hi ha espectacle, sinó experiències viscudes. I aquesta és la proposta que us volia plantejar: estudiar per conèixer, conèixer per entendre, entendre per respectar, respectar per dignificar, dignificar per saber viure i conviure amb tot el que ens ha conformat com el que som. Hi ha un vell proverbi xinès que diu:

"Digues-m'ho i me n'oblidaré,
mostra-m'ho i potser me'n recordaré,
fes-m'hi participar i ho comprendre."

Viure, escriure i interpretar la història

Vosaltres coneixeu el mite de Damastes, fill de Poseidó, que fou conegut amb el sobrenom de Procusto. Segons la llegenda, obligava els seus convidats a jeure's en un llit de ferro. Quan qualcú no hi entrava perquè era més gran d'estatura, li tallava amb una destrala la part de les extremitats inferiors que sobresortien, i el deixava morir dessagnat; però, si el pobre convidat era més petit que el llit, llavors li estirava les cames fins esqueixar-lo, deixant-lo morir de la mateixa manera tan dolorosa com l'anterior. El fet, però, és que el llit de Procusto estava dotat d'un mecanisme mòbil que el feia allargar o escurçar segons l'alçada de la víctima, de manera que ningú no pogués caber-hi. Així doncs, tothom que queia en les seves mans acabava els seus dies de molt mala manera. Ara bé, el més curiós de tot és que Procusto va acabar la seva existència de la mateixa manera amb què ell turmentava les víctimes. Teseu, fill de Poseidó, i per tant germà seu, el matà utilitzant el mateix procediment, o sigui, tallant-li les extremitats superiors i inferiors per mor del seu cos gegantí que no cabia en el llit. Aquesta lliçó no és més que un recurs metafòric dels grecs clàssics per tal de fer entendre que "quien a hierro mata a hierro muere". Segurament, al llarg de molt de temps, la història ha estat dissenyada, escrita i contada per aquells que tenien el poder d'escurçar o allargar el llit per tal de fer encabir-hi tots els seus arguments, ni més ni pus. Pens que mai com ara hi havia hagut la possibilitat que tenim de conèixer les estratègies i els arguments històrics, de saber-ne els procediments, de contrastar els conceptes i les actituds; és a dir, podem copsar quan una persona ha tingut el poder per fer encabir un argument en el llit de la història i amb quins procediments ho ha fet. Això no vol dir, però, que nosaltres mateixos estiguem exempts de poder fer el mateix. Ara bé, també hauríem de sospesar els resultats i entreveure'n el final.

Aquestes IV Jornades, com les que ens han precedit, són les que donen fonament i arguments per a interpretar allò que som, allò que hem fet, allò que hem pensat, per albirar allò que volem fer i volem ésser. Podem tenir coneixements de molts d'aspectes acadèmics, dominar registres estàndards, posseir una gran cultura científica, però la nostra ànima cercarà l'aixopluc de l'expressió espontània, de la festa grupal, dels sentiments que els subconscient s'encarrega d'agermanar. I davant la situació amb què ens trobam actualment, on la multiculturalitat i la diversitat cultural és present en els nostres carrers, i aviat ho serà en els edificis, en els menjars, en l'economia, perquè estam parlant de vides, d'històries, sé ben cert que si no som capaços d'enllaçar un horitzó comú, un lligam que ens faci entendre on som i les relacions culturals, socials, econòmiques, etc. que han de prevaler, ens trobarem davant un desgavell el resultat del qual és inimaginable. Un d'aquests lligams, pel que té de poder afectiu, pot ser, ha de ser la nostra cultura popular i tradicional; i us posaré un exemple senzill i ben apropiat: mentre un nin o una persona que ha vingut aquí no sigui capaç d'entendre

una cançó popular, o de fer una glosa, o de copsar l'esperit dels nostres balls i danses, d'entendre una rondalla de mossèn Alcover, no se sentirà lligat a la nostra terra, més aviat se sentirà un extern; i això, amigues i amics, ni ells ni nosaltres ens ho podem permetre. Tant de bo que ens ho creguem i que no hi facem tard.

Bones i profitoses Jornades!

NOTES

¹ Vegeu MUNAR i MUNAR, Felip (2003); "Les fonts orals, a mig camí cap al futur", ponència inaugural a les Jornades de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, al Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 14 i 15 de desembre de 2001. Inclòs a *Fonts orals. La investigació a les terres de parla catalana*. Cossetània Edicions, Barcelona, (ps. 31-57).

² Vegeu HOBBSAWN, Eric i RANGER, Terence (1989); *The invention of Tradition*. University Press, Cambridge, pp. 13-14. Citat per DÍAZ G. VIANA, Luis: "La invención del concepto de 'cultura tradicional' en los estudios sobre poesía hispánica: las relaciones entre lo oral y lo escrito", dins *Entre la palabra y el texto* (1997), VVAA. Colección de Antropología y Literatura, 1. Madrid.

³ Vegeu ENSENYAT PUJOL, Gabriel (1999); "Pròleg" a *Història de Valldemossa (1230-1516)*, d'ALBERTÍ, Jaume i ROSSELLÓ, Ramon. Edic. Documenta Balear, Palma.

⁴ Aquest paràgraf forma part de la ponència de MOLL, Isabel (2001); "La història i les històries", de la I Jornada d'estudis locals de Capdepera, inclosa en el llibre del mateix títol. Documenta Balear, Palma (p. 17)

⁵ DAUSSET, Jean i TOMÀS, Macià (2005); *Diàlegs sobre evolució genètica i cultural. Cap a l'home responsable*. Lleonard Muntaner, Editor. Palma

⁶ Veg. *Ecologia i llenguatge a les nostres illes. Pautes per a una actuació cristiana*. Carta dels bisbes de Balears. Gràfiques Miramar. Palma, 1990.

⁷ Vg. CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís; "La nació que som", *Avui*, dimecres, 7 de desembre de 2005.

⁸ Vg. DUCH, Lluís (1998); *La sort de la cultura en la societat tecnològica*. Barcelona, Fundació Joan Maragall.

⁹ Vg. SOLER I AMIGÓ, Joan (2001); *Cultura popular tradicional*. Pòrtic, Barcelona.

¹⁰ Vg. ROCHER, Guy (1968); *L'actions sociale*. París

¹¹ Vg. GRAMSCI, A. (1967); *Cultura y literatura*. Barcelona.

¹² Ib. SOLER I AMIGÓ (2001)

¹³ Vg. HOBBSAWN, E. J. (1983); *L'invent de la tradició*. Vic, Eumo.